Redaktionellt

Det är glädjande att här få presentera det andra numret av nya META, och att därmed bekräfta tidskriftens återetablering och en utgivning som förhoppningsvis ska bli av långvarig art. Tidskriftens tidigare historia har beskrivits i META 2015 och dryftas därmed inte här igen, vi nöjer oss med att säga att det redaktionella arbetsåret 2015/2016 har varit ett formerande år då vi har fokuserat på att fastställa rutiner och strukturer för arbetet med tidskriften. I skrivande stund består Historiskarkeologiska föreningens medlemmar/prenumeranter av drygt 60 privatpersoner och 17 institutioner från hela Norden, och trenden är att vi växer. Ambitionen är att vi tillsammans ska utgöra ett aktivt forum för historisk arkeologi. META:s hemsida (www.histark.se) och Facebooksida är igång, och förhoppningen är att de ska bli mer ”levande” under 2016.

En majoritet av årets artiklar behandlar stadsarkeologi, vilket inte är särskilt anmärkningsvärt med tanke på det uppsving i antalet stadsarkeologiska undersökningar vi har sett under den senaste tioårsperioden. Vad som skiljer senare tiders arkeologi i städer från den traditionella urbana arkeologin är att det – glädjande nog – blir allt vanligare med undersökningar av stadslager från tidigmodern och yngre tid. Möjligen är det denna utvidgning in i mer skriftligt väldokumenterade århundraden som har sporrat dagens arkeologer att bredda spektrat av frågeställningar som ställs till materialet. Artiklarna som berör städer i årets META spänner därmed över ett stort register i tid, rum och ämnesval.

Liisa Seppänen har i sin artikel tagit sig an uppkomsten av Turku (Åbo) i Finland, och lägger med hjälp av nya arkeologiska resultat och skriftligt källmaterial fram ett förslag på en nytolkning av stadens datering och framväxt. Hennes gedigna materialgenomgång visar bland annat att man inte kan lita blint på årtal angivna i skriftligt källmaterial, att valet av plats för en ny stad påverkades av en mångfald faktorer, och att en stads tillblivande ofta är en långdragen process snarare än något som beslutas och därmed är ett faktum.

Gunilla Gardelin och Ivan Balic lyfter fram problematiken kring alltför ”tekniska” tolkningsmodeller, t.ex. när lämningar från flera tomter sammanförs vid fasindelning. Lämningarna påtvingas därigenom en samlad tolkning och datering, och man avlägsnar sig från möjligheten till insikt i människornas vardagsliv. Istället föreslås ett införande av tolkningsramen "hushåll", som definieras som en juridiskt och ekonomiskt avgränsad grupp av människor som bor på en tomt.

Downloaded by 216.73.216.168 2026-11-10 15:12:15

Mattias Öbrink diskuterar i sin artikel hur skilda kulturella normer kan ta sig uttryck i det arkeologiska materialet, speglade i relationen mellan den uppbyggda miljön och de handlings- och rörelsemönster som kan iakttas i de materiella lämningarna. Hans exempel kommer från de pågående undersökningarna av Nya Lödöse, beläget inom dagens Göteborg; en stad som grundades enligt ett strikt fastställt mönster år 1473. Öbrink ser till sådant som tillgänglighet till olika ytor, förekomst av skilda aktiviteter och bebyggelsemönster, skillnader i avfallshantering m.m., och påvisar en ”Nya Lödöse-kultur” med gemensamma idéer (och avvikande uppfattningar) om hur stadslivet skulle organiseras.

Joakim Wehlin bidrar med en studie om slagg och dess relation till staden Falun. Han uppmärksammar hur den massiva mängden slagg, som uppkom genom gruvhanteringen, utgjorde en viktig faktor för stadens utveckling. Slaggen påverkade i hög grad människornas fysiska omgivning och därigenom blev den, på olika sätt, en del av Falubornas identitet. Stora delar av staden är också fysiskt grundlagd ovanpå slagglager. Med utgångspunkt i påvisandet av slaggens betydelse avslutas artikeln med ett upprop till stöd för en höjd ambitionsnivå, även vid mindre arkeologiska undersökningar.

Joakim Kjellberg, Bent Syse och Anna Ölund bidrar med en artikel som dels summerar den senaste konferensen för nätverket Stadsarkeologiskt Forum (SAF) som hölls i Uppsala hösten 2014, och dels för en generell diskussion kring stadsarkeologins utveckling från 1970-talet till idag. Författarna ställer sig frågan hur dagens urbana arkeologi egentligen ”mår”, och avslutar med att resonera kring utmaningar och viktiga ställningstaganden inför framtiden.

Årets META berör dock inte bara urbana lämningar, utan även intressanta fynd från andra sammanhang. Ett av årets bidrag avhandlar medeltida arkitektur.

Björn Ambrosiani ger i sin artikel en översikt av det förhistoriska och medeltida Adelsö med kungsgården Alsnö/Hovgården. Här presenterar han en ny rekonstruktion av det medeltida kungapalatset Alsnöhus. Tesen är att palatsets arkitektur är knuten till den maktbärande östgötska Bjälboätten. Artikeln innehåller också ett nytt förslag till hur en föregående vikingatida hallbyggnad kan ha varit gestaltad.

Niklas Ytterberg och Kristin Balksten diskuterar användning och handel med kalk under tidigmodern tid. Utgångspunkten är förvisso stadsarkeologisk: ett fynd av fyra nedgrävda tunnor med kalk, vilka påträffades i Uddevalla sommaren 2014. Artikeln behandlar dock kalk ur både ett naturvetenskapligt och kulturhistoriskt perspektiv: hur kalk och kalkbruk framställdes, vilka typer av kalk som

Downloaded by 216.73.216.168 2026-11-10 15:12:15

fanns, hur de skiljer sig åt och hur de förvarades och användes. Här redovisas också var de större produktionsorterna för kalk fanns, och genom en kombination av skriftliga källor och kemisk analys kan författarna dra en slutsats gällande var kalket som påträffades i Uddevalla har framställts.

Magnus Källströms artikel behandlar runristningar gjorda i puts. Här redovisas ett antal nyfunna ristningar i gotländska kyrkor, samt några ouppmärksammade ristningar i västgötska kyrkor. Dessutom diskuteras den hittills enda kända runristningen i puts på en profan byggnad, kastalen vid Stensö på Vikbolandet i Östergötland. Källström lyfter också förhållandet att så få runristningar i puts påträffats i de svenska landskapen utanför Skåne och Gotland, och redovisar ett antal möjliga förklaringar till varför.

Torbjörn Holback skriver om en ovanlig brandgrav som undersökts i Rasbo socken i Uppland för några år sedan. Varför graven var ovanlig ska inte avslöjas här, men Holback ställer upp ett antal hypoteser kring hur det som var udda med den skulle kunna förklaras. Med några snitt med Ockhams rakkniv landar han sedan i en spännande – och trovärdig – historia som visar på vikten av att inte söka bekräftelse i standardiserade tolkningsmönster av materiell kultur.

Sammanfattningsvis presenterar artiklarna i 2016 års META en mångfald av ämnen, med författare från en rad olika organisationer, myndigheter och universitet. Vi kan därmed med tillfredsställelse konstatera att även denna årgång med råge lever upp till syftet med META: att fungera som en plattform för alla som arbetar med historisk arkeologi inom såväl universitet, museer, myndigheter som inom exploateringsarkeologi.

Downloaded by 216.73.216.168 2026-11-10 15:12:15